

TREBALL, DRETS I DIGNITAT

en clau feminista

Setem

Setem

 @setemcat

 youtube.com/setemcatalunya

 facebook.com/setemcatalunya

 t.me/SETEMcatalunya

 setem.cat

 catalunya@setem.org

Data de publicació: Setembre 2023

Autoria: Bea Cantero

Disseny i maquetació: Montse PI-ART

Il·lustracions: Mireia Pujol

Traducció al català: Matias Mulet

Coordinació: SETEM Catalunya

Amb la col·laboració de:

Amb el suport de:

Pròleg.....	3
1. PRESENTACIÓ.....	5
2. CONTEXT GENERAL.....	7
3. ASPECTES METODOLÒGICS.....	13
4. ACCÉS AL DRET A CONDICIONS DIGNES DE VIDA I NECESSITATS BÀSIQUES.....	14
5. ACCÉS AL DRET DE PARTICIPACIÓ POLÍTICA, SINDICAL, MOVIMENTS SOCIALS EN DEFENSA DE LA TERRA.....	16
6. ACCÉS AL DRET A LA SALUT.....	18
7. VULNERACIÓ DEL DRET A VIURE UNA VIDA LLIURE DE VIOLÈNCIES MASCLISTES.....	20
8. REFLEXIONS FINALS.....	22

Pròleg

Aquest informe s'insereix en el marc de la intervenció **Repressió laboral i gènere: resistències compartides en clau feminista**, promoguda per SETEM Catalunya, amb el finançament de l'Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament en el cas del Marroc i Guatemala, i de la intervenció **Teixint resistències contra l'opressió: mecanismes d'enfortiment dels drets laborals en clau feminista**, amb el finançament de l'Ajuntament de Barcelona en el cas de les Filipines.

Atenent a la sensibilitat d'aquestes institucions i al seu interès en l'educació per la justícia social global en clau de gènere, l'estudi busca sensibilitzar i generar consciència col·lectiva a la societat catalana i espanyola, com també a través d'altres fronteres culturals que comparteixen les mateixes preocupacions per les condicions desiguals de vida entre el Nord i el Sud globals. Aquests estudis s'han fet per conèixer les condicions de vida i treball productiu (i reproductiu) de les dones en tres contextos del Sud global¹.

La societat globalitzada en què vivim requereix moltes matèries primeres i productes que es fabriquen al Sud global; però, sabem en quines condicions es produeixen? SETEM Catalunya treballa per generar i enfortir processos de transformació dins la societat. L'objectiu és visibilitzar i propiciar dinàmiques de canvi sobre les injustícies i desigualtats del capitalisme globalitzat, així com denunciar les vulneracions de drets humans a les cadenes de subministrament global i les seves causes. Apostem per contribuir a la promoció de transformacions personals i col·lectives per aconseguir un món just i solidari, perquè hem de prendre consciència que els nostres privilegis són a costa de la vulneració de drets al Sud global. Per això, aquest informe és també una invitació a repensar les nostres maneres de consum i de vida.

S'han analitzat tres processos de recerca, realitzats entre el 2020 i el 2023, sobre les condicions laborals de les treballadores de les cadenes de subministrament de diferents sectors reproductius i productius: tèxtil, electrònica i alimentació; es visibilitzen els aspectes més rellevants dels tres sectors i s'estudien les causes i els aspectes més destacats quant a la vulneració de drets fonamentals de les dones i els aspectes similars dels casos estudiats, amb una perspectiva de gènere i de drets humans, i una mirada crítica des dels feminismes.

Els tres processos de recerca es refereixen, en primer lloc, a l'impacte de l'**acaparament de les terres a Guatemala: una mirada des dels drets humans i els feminismes crítics d'Amèrica Llatina**. En concret,

¹ Basat en els estudis "Acaparament de terres a Guatemala: una mirada des dels drets humans i els feminismes crítics d'Amèrica Llatina" SETEM Catalunya 2020 https://www.setem.org/catalunya/wp-content/uploads/sites/10/2022/04/INFORME_stopacaparament_CAT.pdf "Perfils i condicions laborals al sector tèxtil de Tànger (Marroc)" SETEM Catalunya 2020 https://ropalimpia.org/wp-content/uploads/2017/08/Estudi_Marroc_CAT_2020_.pdf i "Women workers labor conditions in Philippines electronics factories" SETEM Catalunya 2023.

el cas del monocultiu del plàtan i l'oli de palma a la Blanca, que va finalitzar el 2020. En segon lloc, els **perfils i les condicions laborals al sector tèxtil de Tànger, Marroc**, també finalitzat el 2020, i finalment, les **condicions laborals de les fàbriques d'electrònica a les Filipines**, estudi que finalitza el 2023.

L'objectiu general d'aquest informe és aprofundir en l'estat de les condicions de vida i laborals de les treballadores del Sud global. Se centra en els àmbits productiu (sectors tèxtil i electrònica) i productiu/reproductiu (alimentació) a les cadenes de subministrament del Marroc, les Filipines i Guatemala. Es fa sota una perspectiva de gènere i de drets humans que es nodreix de la mirada feminista.

Aquest document consta de set apartats:

- En el primer s'introdueix la perspectiva feminista sobre el treball productiu i reproductiu, tots dos rellevants, i el segon, molt invisibilitzat, malgrat com n'és de central per al manteniment de la vida.
- Al segon s'aborden els contextos globals dels tres països, respecte a la seva història i situació política. Es reflexiona sobre la petjada colonial en aquests indrets, que afavoreixen la vulneració de drets de la població, especialment els de les dones.
- El tercer fa referència als aspectes metodològics de les investigacions realitzades i es descriu breument l'aproximació metodològica, les fonts i les persones participants.
- El quart dona compte dels entorns laborals i la satisfacció de les necessitats bàsiques de les treballadores en els diferents àmbits i sectors. En aquest apartat queden reflectides les condicions de precarització extrema dels casos en estudi.
- El cinquè aborda les respostes a aquestes condicions laborals i les diferents experiències d'organització sindical i de participació política, així com els moviments socials en defensa dels seus drets que existeixen.
- El sisè es refereix a les condicions de salut de les dones i, sota la perspectiva de gènere, es mostren diferències en els condicionants de salut de les treballadores, per exemple, amb l'ús de pesticides o tòxics químics, i el setè aborda les violències cap a les treballadores en els diferents àmbits i sectors, tot entenent que són violències masclistes.
- El darrer apartat presenta reflexions generals sobre aquestes tres experiències estudiades, reflexionant sobre la responsabilitat col·lectiva davant de les vulneracions de drets, en què cada persona pot realitzar una acció local.

1. PRESENTACIÓ

TREBALL, DRETS I DIGNITAT

en clau feminista

Històricament, el concepte de “treball” s’ha vinculat a una activitat que es fa a canvi d’un salari, allò que s’anomena “treball productiu”. Però per mantenir la vida, més enllà de la producció de béns i serveis, cal un treball de cures, que és invisibilitzat, fonamental i no remunerat i que s’ha anomenat “treball reproductiu”, és a dir, totes les tasques que es fan per sostenir la vida. Això inclou el treball domèstic, i una gran diversitat de feines de cura que van més enllà de l’atenció a la infància i la dependència, imprescindibles perquè la vida funcioni dia a dia. Som éssers interdependents i ecodpendents, cosa que implica que, per aconseguir un benestar físic i emocional, necessitem, en diferents etapes de la vida, ser cuidades i cuidar, fer-nos càrrec de mantenir relacions de respecte amb la natura i les persones. Aquest treball recau majoritàriament en les dones, a causa de la divisió sexual del treball establerta pel patriarcat; el repte plantejat és que tota la societat assumeixi aquesta tasca. D’altra banda, hi ha un conflicte entre els processos d’acumulació de capital, i la feina de cures es delega a una esfera invisibilitzada i no valorada. És important adonar-nos que aquesta esfera invisible és essencial perquè funcioni el sistema: és una peça clau de la nostra supervivència com a espècie. Des de les economies feministes, es considera fonamental posar en valor aquesta feina de cures, i fer-ho des d’una visió comunitària. També a nivell productiu, les dones, especialment les del Sud global, treballen en condicions lluny de ser dignes i on es fa evident la intersecció d’opressions que viuen, per raons de gènere, classe i raça/ètnia.

En aquest informe s’aborden tres contextos laborals, i es fa una anàlisi de gènere que se centra en:

Les treballadores de la indústria tèxtil a **TÀNGER**: des que a SETEM ens vam adherir a la Clean Clothes Campaign, portem anys denunciant les vulneracions de drets humans, laborals i ambientals que provoquen, estructuralment i globalment, les relacions de poder desiguals que es donen entre les principals marques de roba del món i les persones que treballen per als proveïdors de les marques de moda. Actualment, el sector privat és responsable de més del 40% dels casos d’esclavatge modern, que afecta més de 40 milions de persones. La indústria tèxtil ocupa més de 60 milions de persones al món, de les quals més del 80% són dones joves que provenen de zones rurals, amb estudis bàsics i que arriben a la feina sense una idea clara de quins són els seus drets com a persones i com a treballadores. A més, viuen amb la responsabilitat d’haver d’enviar diners a les seves famílies, a qui segurament no expliquen en quines condicions viuen, treballen i s’alimenten. Probablement, tampoc no comparteixen les humiliacions que pateixen, les

amenaces constants, ni l'assetjament sexual a què estan exposades pel simple fet de ser dones².

Les treballadores a les fàbriques d'electrònica a les **FILIPINES**³: les dones constitueixen la major part de la força laboral en aquest sector i s'enfronten a més problemes que els seus companys homes. A escala global, les dones constitueixen la major part de la força laboral a la indústria electrònica, amb una alta presència a les línies de producció. Les treballadores guanyen menys que els seus companys homes, reben menys formació a la feina i obtenen menys promocions.

Les camperoles de **GUATEMALA**: els modes de vida tradicionals de respecte i pertinença a la natura són vulnerats per les empreses extractivistes de plàtan i palma d'oli, i, a més, atempten contra l'essència cultural maia d'unicitat i sacralitat entre l'ésser humà i el medi ambient, en la qual el rol de la dona és essencial. Les desigualtats socioeconòmiques que generen aquestes empreses s'acarnissen amb més cruïda amb les dones indígenes i camperoles del municipi de La Blanca, tot exercint una violència multidimensional, i les dones s'organitzen per defensar els seus territoris. En aquests territoris és subjacent de forma majoritària la concepció de la figura femenina com a responsable de la cura familiar, del petit mercat comunitari, de la custòdia de l'aigua i de les llavors, entre altres tasques essencials per al manteniment de la vida.

² "Perfils i condicions laborals al sector tèxtil de Tànger (Marroc)" SETEM Catalunya 2020.

³ "Women workers labor conditions in Philippines electronics factories" SETEM Catalunya 2023.

2. CONTEXT GENERAL

TRES PAÏSOS DEL SUD GLOBAL

Aquest estudi se centra en tres països i realitats diferents, però que tenen en comú el seu passat colonial: el Marroc (colònia francesa i després espanyola, fins que es va independitzar el 1956), Guatemala (colònia espanyola fins al 1821) i les Filipines (colònia espanyola, dels EUA i del Japó, que es va independitzar el 1946). A tots tres països es donen vulneracions dels drets humans de la seva població, especialment de les dones treballadores.

MARROC El Regne del Marroc està situat a l'extrem nord-oest del continent africà. Està vorejat pel mar Mediterrani i l'oceà Atlàntic. El desert del Sàhara s'estén per gran part del sud i l'est del país. El litoral marítim, el desert i les muntanyes de l'Atlas marquen la geografia i el clima. Té una població de 37 milions de persones i 12 regions administratives. El règim polític és una monarquia constitucional. L'estructura econòmica del Marroc es caracteritza per tres elements: gran dependència del sector agrícola (el 2020 aquest sector incloïa un 40% de la població ocupada); una industrialització progressiva com a resultat de la deslocalització industrial i el *nearshoring* (externalització dels serveis d'una empresa), especialment a les zones franques i al sector tèxtil i de l'automòbil; i l'escassetat de recursos naturals energètics. Els ingressos del país provenen del sector primari, un 14%; del secundari, un 29,5%; i dels serveis, el 57,5% (2020)⁴.

Des de finals dels anys 1980, el Marroc (i especialment la ciutat de Tànger) s'ha convertit en un important centre de costura i confecció per a Espanya i gran part d'Europa, producte del procés de deslocalització de la producció tèxtil de les empreses d'Occident. S'hi fabrica roba per a tota mena d'empreses, tant les populars com les grans marques internacionals, que podem reconèixer a la publicitat o potser portem posada ara mateix.

Segons el Ministeri d'Indústria espanyol, la confecció ocupa al Marroc 165.000 persones. És el quart sector exportador del país darrere de l'automoció, els fosfats i l'agroindústria. Després d'un lleu estancament entre el 2008 i el 2012, el sector ha continuat creixent any rere any. De les 132.061 tones de producte confeccionat exportat el 2014 ha augmentat a les 150.730 de l'any 2018. En valor econòmic, les exportacions de roba han passat dels 2.675 milions d'euros de l'any 2014 als 3.104 de l'any 2018. Segons l'Associació del Tèxtil i la Confecció (AMITH), dels 1.000 milions de peces de roba que es fabriquen al país cada any, 600 milions es produeixen en fàbriques subcontractades per firmes estrangeres i només 100 milions són col·leccions de fabricants locals. Les principals destinacions de les exportacions de roba del Marroc són Espanya, França, Regne Unit, Irlanda i Portugal. La presència de les firmes espanyoles de moda a les zones industrials de Rabat, Tànger i Casablanca va començar a finals dels anys 80, durant la primera deslocalització d'un sector que va ser molt important a Espanya, però que de mica en mica va anar desapareixent de les zones industrials. La proximitat amb la península Ibèrica i les restriccions a la importació de roba d'Àsia que imposava l'Acord Multifibres va fer del Marroc un país molt atractiu per fer-hi tasques de tall i confecció (molt intensives en mà d'obra) per a les cadenes de subministrament de les grans empreses. La indústria de la roba va generar milers de llocs de treball, però les condicions laborals i la vida de les obreres i els obrers són especialment dures.

⁴ www.exteriores.gob.es.

A partir del 2000, la pressió sindical i les denúncies de les campanyes internacionals van portar les marques de roba més conegudes a dotar-se de codis de conducta i de sistemes d'auditoria social. Aquests mecanismes voluntaris de control de les condicions de treball a les cadenes de producció no han aconseguit eliminar les crítiques i queixes per incompliments de la legalitat en matèria de salaris, jornades laborals o drets sindicals. El gros de la indústria espanyola de la confecció no té control sobre les condicions que imposen els seus proveïdors a les treballadores i als treballadors. La majoria de les auditories socials es duen a terme de manera precipitada, superficial i amb previ avís als propietaris de les fàbriques, i s'han mostrat clarament ineficaces per detectar els abusos laborals a la cadena de subministrament. A les mancances en els sistemes de control cal sumar-hi que les pràctiques comercials de les marques espanyoles i europees són incoherents amb els codis de conducta laborals. Les estratègies d'aprovisionament i de logística que les grans firmes han adoptat durant les darreres dues dècades prioritzen la reducció dels costos d'emmagatzematge i fan que el temps transcorregut entre la fabricació d'una peça i l'arribada a la caixa d'una botiga sigui mínim. La gran velocitat dels cicles de producció redueix els costos d'emmagatzematge i desplaça els riscos associats a les variacions del mercat transnacional a les empreses proveïdores. Si una col·lecció no obté els resultats esperats, se'n pot retallar la producció sense cap cost per a la firma transnacional, però obligant a mantenir una gran flexibilitat a les cadenes de confecció. Aquesta flexibilitat acaba repercutint en la manera de treballar de les fàbriques i els tallers de confecció. Les plantilles fixes es converteixen en una càrrega i es multiplica la temporalitat, s'obliga les obreres a fer hores extres sense avís previ quan urgeix acabar un encàrrec, i la subcontractació de petits tallers està a l'ordre del dia. És habitual que els mateixos propietaris de les fàbriques de primera línia, amb tracte directe amb les marques espanyoles i internacionals, encarreguin part de la seva producció a altres tallers que presenten unes condicions molt més dures per a les treballadores.

FILIPINES és un país del sud-est asiàtic, constituït per un arxipèlag de més de 7.000 illes situades a l'oest de l'oceà Pacífic, a 800 km del continent asiàtic. A les seves illes conviuen diverses ètnies i cultures. És un país d'industrialització recent, amb una economia que manté el creixement constant que va iniciar des de la seva independència. Les reformes econòmiques introduïdes a començaments d'aquest segle han aconseguit que el sector terciari desplaci el primari com la principal activitat econòmica. Compta amb una població de 107 milions d'habitants.

Al segle XVI, els espanyols van arribar al territori de les Filipines i el van declarar colònia seva. Aquesta colonització va durar més de 300 anys, durant els quals tots els aspectes de la vida van quedar sota el domini d'Espanya: economia, explotació de recursos, comerç, drets, etc. La discriminació i la injustícia van ser les claus del govern espanyol. El resultat d'aquest comportament va ser la revolució de les Filipines entre 1896 i 1898. El 1898, els Estats Units van entrar en el conflicte. Després de la derrota d'Espanya i d'una breu proclamació com a república, Filipines va quedar sota el control dels Estats Units fins a la seva independència el 1946.

Encara hi ha empremtes d'aquesta colonització espanyola. Filipines va estar governada primer per Espanya, a través del virregnat de Mèxic a partir del 1565, i després directament per la corona espanyola fins al 1898, quan va passar a ser colònia nord-americana. Actualment hi ha nombrosos acords bilaterals: econòmics, científics i culturals, per exemple. La cultura encara està profundament marcada per la religió catòlica, un altre llegat dels espanyols, que ha estat una força mobilitzadora al llarg de la història política del país. Aquest vincle permet mantenir relacions amb altres països catòlics al món. Pel que fa als Estats Units, fins a finals dels anys vuitanta hi va haver presència de bases militars nord-americanes al territori. També hi va haver acords militars que es van aturar durant la presidència de Duterte (2016-

2022). Com a moltes altres parts del món, la política colonialista d'apropiació de terres continua sent rellevant a l'era de la ultraglobalització. En el terreny econòmic, el govern Duterte va adoptar abans de la pandèmia un seguit de mesures l'objectiu de les quals era mantenir el creixement del PIB i fer-lo més inclusiu, tant en relació amb la població com amb les diferents àrees geogràfiques del país. Per això es van dur a terme reformes fiscals i es va posar en marxa un ambiciós pla d'infraestructures anomenat "Build, build, build" (Construir, construir, construir).

Des del 1946, Filipines és una república representativa i democràtica dirigida per un president que ocupa els càrrecs de cap d'Estat i cap de govern. En les darreres dècades, hi ha hagut una successió de presidents que parlaven espanyol. El 1972, el president Marcos va decretar la llei marcial i va limitar les llibertats amb el suport dels Estats Units. Després d'una revolució no violenta, la democràcia finalment va tornar el 1986 i la relació amb els Estats Units va disminuir. Des de llavors, les presidències han tingut lloc amb diversos graus d'èxit.

En la història recent, entre el 2016 i el 2022, el president va ser Rodrigo Duterte. El principal objectiu de la seva presidència va ser una "guerra contra les drogues", que es va caracteritzar per un populisme autoritari, una manca total de respecte pels drets humans i relacions internacionals molt tenses amb molts països. Durant la presidència, el nombre d'assassinats arbitraris va augmentar dràsticament. El país ha estat assenyalat diverses vegades per la seva manca de respecte pels drets humans, especialment a causa de l'etiquetatge vermell que té els activistes en el punt de mira. L'etiquetatge vermell consisteix a assenyalar persones que són considerades subversives pel seu activisme en defensa dels drets humans i perseguir-les i represaliar-les.

El juny del 2022, es va elegir un nou president: el fill del dictador Ferdinand Marcos Sr., Ferdinand Marcos Jr., qui no nega el llegat del seu pare. Aquesta victòria va alarmar els supervivents de la tortura de l'era del seu pare, com també les ONG de drets humans i activistes a les Filipines. La família Marcos també té una història de saqueig del país. La vicepresidenta és ara Sara Duterte, filla de l'expresident.

Les principals indústries a les Filipines són la manufactura i l'agricultura. Les principals àrees de manufactura són la mineria i el processament de minerals, productes farmacèutics, construcció naval, electrònica i semiconductors. La indústria electrònica de les Filipines es va crear arran de les deslocalitzacions dutes a terme per empreses occidentals a partir de mitjans dels anys 70, per tal de reduir els costos de producció. Durant els anys 70, aquesta indústria només ocupava al voltant de 5.000 treballadors. A la dècada dels 80, hi va haver un augment significatiu: en només una dècada, el nombre d'empleats va créixer de 5.000 a 47.000 treballadors. A mitjans dels anys 80, les empreses japoneses van començar a invertir-hi. Després de Japó, a la dècada dels 2000, Corea del Sud també va començar a externalitzar al país. La crisi del 2008 podria haver aturat aquest gran creixement, especialment amb la sortida de l'empresa Intel, però la majoria de les inversions hi van romandre. Després de Corea del Sud, entre el 2010 i el 2015, la Xina va començar a invertir-hi fins a convertir-se en un dels principals inversors. La indústria ha tingut un creixement continu i avui és un sector molt important per a l'economia del país. D'una economia basada en l'exportació agrícola fins al 1976, les Filipines s'han convertit en un país exportador de components electrònics i microxips per valor de milers de milions de dòlars.

La indústria electrònica de Filipines es classifica en Servei de Manufactura de Semiconductors (SMS, per les sigles en anglès) i Serveis de Manufactura Electrònica (EMS, *ibíd.*), en una proporció de 73% d'SMS enfront de 27% d'EMS. En comparació amb altres països asiàtics, Filipines no treballa en productes d'alta tecnologia i la recerca i el desenvolupament no formen part de les àrees de desenvolupament. Això vol dir que aquesta indústria no fabrica productes acabats, sinó només components. Per al mercat, és una iniciativa de baix valor.

Podem trobar semiconductors en productes com ara components de telecomunicacions, instruments mèdics, processament electrònic de dades i altres components d'oficina i dispositius. La indústria “se centra en l'assemblatge, prova, empaquetatge i distribució de productes electrònics diversos. En anys anteriors, va estar dominada per fabricants internacionals que van triar traslladar les seves operacions a Filipines a causa de la mà d'obra més barata i els menors costos de producció”⁵.

Espanya importa de Filipines oli de coco, productes en conserva (principalment de peix, lloms de tonyina majoritàriament), extractes vegetals i tabac en branca. Destaquen especialment les importacions d'aparells i material elèctric (com ara components de telèfons mòbils, semiconductors fotosensibles o circuits elèctrics) i màquines i aparells mecànics (components d'impressores, memòries d'ordinador i components de caixers automàtics), així com de reactors nuclears.

El sector electrònic ocupa entre 2,2 i 3,2 milions de treballadors de mitjana, en 920 empreses d'electrònica i 261 de manufactura electrònica. Aquesta indústria “també està fortament dominada per corporacions multinacionals: el 72% de la indústria està compost per subsidiàries de grans empreses estrangeres”. Podem trobar famoses empreses i marques multinacionals com “Apple, ASUS, Bosch, Continental, Epson, Go-Pro, Huawei, Lenovo, Motorola, Nexus, Oppo Camera phone, Panasonic, Samsung, Sanyo, Sharp, Sony, Toshiba i ZTE”.⁶

Filipines i les empreses electròniques són freqüentment criticades per les organitzacions de drets humans a causa de la manca de transparència en les condicions de treball a les fàbriques. També s'assenyalen les empreses per les seves pràctiques de compra. De fet, les empreses estan pressionant per obtenir preus de compra encara més baixos.

GUATEMALA està situada Amèrica Central i compta amb una població de 47 milions d'habitants. Forma part de Mesoamèrica, bressol de les cultures maia i olmeca. Actualment hi viu una nombrosa població indígena, majoritàriament maia. Guatemala s'ha convertit en un dels “graners del món”, especialment per als Estats Units i la Unió Europea, gràcies a la indústria agroalimentària, a través dels monocultius de cafè, cotó, plàtan o blat de moro en els seus orígens, i sucre, palma d'oli africana o soja més recentment.

Els països d'Amèrica Llatina han viscut un procés de concentració de la propietat de les terres al llarg de la seva història. Els colonitzadors es van anar apropiant de territoris de la població originària i hi van establir hisendes i latifundis. Tanmateix, és a partir de la dècada de 1990 que moltes corporacions i grups econòmics, nacionals i estrangers, van arribar al món rural llatinoamericà amb importants inversions en l'activitat agrària, van adquirir extenses àrees i van introduir modernes tecnologies i formes de gestió, principalment orientades a l'exportació. Més recentment, encara s'hi ha intensificat la presència d'indústries extractives que han de poder accedir a àrees molt extenses per desenvolupar la seva activitat productiva.

L'any 2010, es van fer disset estudis sobre la dinàmica de concentració de terres en el mateix nombre de països d'Amèrica Llatina, encarregats per la FAO per a Amèrica Llatina i el Carib. Els resultats van confirmar que a gairebé tots els països es registrava un procés de concentració de terres. En paral·lel a la presentació de l'informe dels disset estudis, els camperols llatinoamericans van participar a la III

5 <https://www.statista.com/topics/9317/electronics-manufacturing-in-the-philippines/#topicOverview> consultat el 17 de novembre de 2022.

6 CTUHR, Electronics Watch: “Regional Risk Assessment Semiconductor and Electronics Industry, Philippines”, desembre 2016, p.7.

Conferència Especial per a la Sobirania Alimentària, i es van mostrar molt crítics amb aquest document. Segons la seva declaració, el treball de la FAO només mostra el fenomen “en un sentit molt limitat: adquisició de grans extensions destinades a la producció d'aliments on, com a part dels agents/actors que hi intervenen, hi ha almenys un govern estranger”.⁷ En efecte, l'oficina regional de la FAO a Amèrica Llatina considera que no es pot parlar d'acapament de terres quan es tracta d'inversors privats, per la qual cosa deixa de banda la major part dels especuladors de terres al subcontinent.

Per descomptat, les conseqüències d'aquesta acumulació d'espais i terres pertanyents a comunitats rurals afecta de la mateixa manera els camperols d'Amèrica Llatina que els d'Àfrica o Àsia.

Les terres adquirides a Amèrica Llatina s'han utilitzat per a la sembra del que alguns autors han anomenat “cultius comodí”, és a dir, conreus que poden ser usats per a alimentació humana, animal, bioenergia o material industrial, com la soja, la palma d'oli, el blat de moro i la canya de sucre. L'agroindústria, amb el suport de molts governs llatinoamericans, expropia, no només materialment, sinó també discursivament i per diferents vies, les comunitats rurals en processos de dissociació entre la cultura i la natura, i xoca amb els seus valors ancestrals, en general molt més relacionats amb la cura i la protecció de l'entorn natural. Es generen situacions de sabotatge cultural entre les comunitats indígenes i mestisses que fagociten tot allò tradicional com a part caduca del passat i donen pas a les concepcions capitalistes del consum i la individualitat, cosa que finalment genera el brou de cultiu idoni per perdre no només la seva identitat cultural, sinó que a llarg termini també la capacitat de supervivència individual i col·lectiva.

Des d'aquest punt de vista, les resistències camperoles i indígenes al subcontinent s'han erigit com la forma més evident de resistència a la imposició del model neoliberal occidental, a través de l'agroindústria i de les empreses extractives en general, tot unint cosmovisions molt diverses sota el concepte del *Buen Vivir*. Exemples d'aquesta resistència són les “marxes de l'aigua” a Amèrica Llatina que, coordinades per organitzacions camperoles de base, van recórrer Amèrica del Sud i Central entre els anys 2011 i 2018, per reivindicar els drets dels pobles originaris i camperols davant l'acapament d'aigües de grans empreses extractives, del sector miner, energètic o agroalimentari.

A les comunitats indígenes, es consideren les dones com a preservadores dels recursos naturals i sustentadores del cicle de vida. Aquesta visió de complementarietat es reflecteix també en els rols de gènere de la cosmovisió maia. Segons la tradició maia, la idea que allò masculí i allò femení (la dualitat) exerceix una complementarietat indispensable per mantenir l'equilibri de la vida és bàsica per entendre les relacions entre dones i homes. En aquest sentit, la seva visió tradicional ha atorgat a la dona els valors i les tasques de cura, sanació i conservació de l'espai i de les persones vinculades a la seva família i, en general, de tots els recursos domèstics. D'altra banda, l'home ha estat més associat a la procura de recursos fora de l'entorn familiar i a la presa de decisions polítiques que afecten la comunitat. Així, tot allò que està relacionat amb la conservació i la cura de les terres domèstiques o comunitàries, de l'aigua, de les llavors i de les persones vulnerables, pertany a les dones i ha de ser entès com un element central de la cultura indígena, que la situa al centre de la vida comunitària i de la conservació dels valors tradicionals.

En aquest sentit, la vinculació d'allò femení amb l'aigua té un valor especialment rellevant en la cultura maia. Segons explica l'etnògraf José Toriello, la dona, la feminitat, s'associa culturalment a l'aigua, per això es protegeixen els naixements de rius i fonts, preservant els arbres que hi ha al voltant i evitant

7 D.A. “Declaración de la III Conferencia Especial para la Soberanía Alimentaria, por los Derechos y por la Vida. Buenos Aires, 22 al 25 de marzo de 2012.” A Butlletí 177, WRM, 2012.

les activitats humanes com el joc, la higiene i la bugada. La protecció dels naixements d'aigua arriba fins al pla espiritual, per la qual cosa està regulat que “cap persona no ha de maleir ni assecar l'aigua dels naixements, perquè té vida com l'ésser humà. L'aigua dels naixements s'ha d'utilitzar per a tota activitat humana, però de manera ben administrada, controlada i protegida.”⁸

En el cas concret de Guatemala, més enllà de l'apropiació massiva de terres de l'època postcolonial per part dels successors dels colons al poder, l'acaparament de terres es va expandir en paral·lel a l'apropiació de terres de les grans hisendes i latifundis. Va començar a caure en mans estrangeres poc després de la seva independència, quan el 1901 la United Fruits Company, de capital nord-americà, va plantar plataners en grans extensions de terreny per exportar als EUA. Va arribar a tenir tal poder que se la va considerar un “estat dins de l'Estat”. Es va arribar a comptabilitzar que fins al 40% de les terres del país estaven en mans seves.

La reforma agrària, després de la revolució del 1944, orientada a la recuperació de les terres, es va veure truncada pel cop d'estat afavorit per la CIA nord-americana el 1954, que va donar el control polític als militars i va reiniciar l'acaparament de terres a favor del capital estranger, enfront d'una forta resistència indígena i camperola que es va organitzar també en grups guerrillers.

Així es com va esclatar la guerra civil guatemalenca, reflex de les tensions ideològiques de la Guerra Freda a escala mundial, en què els pobles maies i altres pobles indígenes van defensar amb fermesa les seves terres fins a les matances del dictador Ríos Montt a partir del 1982.

Des del restabliment de la democràcia el 1986 i especialment després dels Acords de Pau signats el 1996, la qüestió de la propietat va tornar a estar a sobre la taula –si és que alguna vegada no hi havia estat–. Tanmateix, la pobresa i les desigualtats a Guatemala van anar creixent al ritme de la gran privatització de terres públiques que van ser adquirides per grans companyies, reforçades pels acords comercials internacionals.

Les hectàrees de terra en mans de l'agroindústria es van anar incrementant fins que, a inicis d'aquest nou mil·lenni, l'impuls de la soja, el sucre i la palma d'oli africana, conreus orientats al negoci lucratiu dels agrocombustibles a Occident, va ser imparable, acompanyats d'altres collites destinades a l'alimentació com el plàtan o el cafè.

El cas de La Blanca –a la costa sud de Guatemala– és paradigmàtic, ja que representa amb especial cruesa les conseqüències per a la població i el medi ambient de la instal·lació de l'agroindústria a través de les plantacions de palma d'oli africana i plataner.

8 J. Toriello. *Los mames: monografía*, CONECULTA, Mèxic, 2005.

3. ASPECTES METODOLÒGICS

Els tres estudis s'aborden des d'una perspectiva qualitativa, amb un èmfasi especial en recollir veus de dones en referència als seus drets. A continuació, es detallen país per país les especificitats de les fonts de dades.

MARROC: es va utilitzar una metodologia qualitativa enfocada a identificar les condicions laborals de les treballadores del tèxtil a les cadenes de subministrament del comerç transnacional i la interdependència amb la feminització de la pobresa al Sud global. La investigació compta amb un estudi de cas centrat en Tànger. S'exposen els resultats del treball de camp dut a terme el 2020, que va consistir en la realització de 132 enquestes a treballadores i treballadors de la confecció de Tànger. Les persones treballadores enquestades vivien als barris d'Almajd, Aouama, Mgouga, Guezania, i Guezania Zona Franca. Les entrevistes es van fer a les llars de les persones enquestades o als locals de l'entitat Attawassoul i les van convocar a través de contactes personals. L'objectiu no és estendre les conclusions al conjunt de persones treballadores de la confecció de la ciutat de Tànger, sinó narrar, a través dels 132 casos analitzats, les limitacions que es troben les persones treballadores a l'hora d'exercir els seus drets.

FILIPINES: les fonts per a aquest article han estat recopilades per Setem Catalunya i també per WAC⁹ (Centre d'Assistència a Treballadors). La metodologia és qualitativa: recerca documental i entrevistes (de primera línia i segona línia). Setem ha dut a terme la recerca documental i les entrevistes de segona línia. La recerca documental es basa en documents, articles de premsa, estadístiques de l'Institut Nacional d'Estadística de Filipines sobre el tema, així com dades del lloc web de la federació sobre la indústria de semiconductors i electrònica. Les entrevistes de segona línia es van fer a treballadors d'organitzacions civils de les Filipines que treballen en drets laborals: Institut Ecumènic d'Educació i Recerca Laboral (EILER¹⁰), Centre de Sindicats i Drets Humans (CTUHR)¹¹ i l'Institut per al Desenvolupament de la Salut i la Seguretat Ocupacional (IOSHAD¹²). WAC va dur a terme entrevistes a treballadors de fàbriques, que es van centrar especialment en extreballadors d'una empresa anomenada Dae Duck Phils Inc. Aquesta empresa va tancar durant el primer confinament del 2020.

GUATEMALA: es tracta d'una investigació qualitativa, amb enfocament feminista. Es van fer entrevistes a 69 dones d'entre 17 i 77 anys a 15 comunitats del municipi de La Blanca i es recullen dades relacionades amb la violència de les empreses de monocultiu sobre la dimensió dels dos territoris: el territori "terra" (dret a l'aigua, a les terres, a un medi ambient saludable...) i el territori "cos" (dret a la salut, a l'alimentació, al treball... exposició a la violència sexual, domèstica i simbòlica), els quals s'analitzen per separat per identificar-los millor, però estan sempre interrelacionats.

⁹ WAC (Workers Assistance Center).

¹⁰ EILER (Ecumenical Institute for Labor Education and Research).

¹¹ CTUHR (Center Trade Union and Human Rights).

¹² IOSHAD (Institute for Occupational Health and Safety Development).

4.

ACCÉS AL DRET A CONDICIONS DIGNES DE VIDA I NECESSTATS BÀSIQUES

Qui treballa a la manufactura electrònica i tèxtil?

Majoritàriament les dones, ja que el seu salari és menor i així les empreses transnacionals s'estalvien costos de personal. També es prefereixen les dones perquè tenen les mans més petites, presten més atenció al detall i sovint mantenen una actitud més obedient (a causa de la por a perdre la feina, ja que són les responsables de les tasques de cura a les famílies, especialment en zones rurals).

En quines condicions viuen les dones d'aquests països?

A les **FILIPINES**, les treballadores formen el gros de la mà d'obra de l'electrònica, amb una gran presència a les línies de producció. Guanyen menys que els seus companys de feina, reben menys formació al lloc de treball i no aconsegueixen ascensos amb la mateixa facilitat. Les condicions de treball al sector de l'electrònica són molt precàries, sovint no hi ha un salari mínim i, en moltes ocasions, les treballadores fan jornades de 12 hores durant tota la setmana. Durant la Covid, la situació es va fer més greu per la política de les empreses de "si no es treballa, no hi ha paga", atesa l'absència de subsidis de desocupació.

Al **MARROC**, diversos estudis evidencien els abusos i les violacions dels drets laborals fonamentals en fàbriques de confecció de la ciutat de Tànger, on es pot treballar fins a 14 hores diàries, amb salaris per sota del mínim legal, condicions d'insalubritat i inseguretat a les fàbriques, i manca de protecció social. Les plantilles fixes es converteixen en una càrrega per a les empreses, es multiplica la temporalitat i s'obliga les treballadores a fer hores extres sense avís previ quan és urgent acabar un encàrrec. A més, és habitual que els propietaris de les fàbriques que tenen tracte directe amb les marques espanyoles i internacionals derivin part de la producció a altres tallers que presenten unes condicions molt més dures per a les treballadores. Tampoc no està garantit el dret a organitzar-se en sindicats per millorar aquesta situació.

Al Marroc, el salari mínim interprofessional (SMIG) a finals del 2019 era de 14,13 dírhams l'hora (aproximadament 1,3 euros). Realitzar una jornada completa equival a 2.698 dírhams mensuals (aproximadament 248 euros). Tot i que, majoritàriament, les persones enquestades arriben a cobrar quantitats mensuals equiparables al salari mínim legal, això només és possible mitjançant la realització d'hores extraordinàries, ja que en la major part dels casos el salari per hora no arriba a l'SMIG. Un 60% de les dones que van respondre a l'enquesta cobren un salari per hora inferior a 14 dírhams. Entre els homes, fins a un 70% cobren salaris per hora per sota de l'SMIG. El compliment amb el salari mínim legal és més elevat entre les treballadores que entre els treballadors, però els salaris més baixos són més freqüents entre les dones. Prop d'un 15% de les treballadores cobren menys de 10 dírhams l'hora (menys d'1 euro), mentre que entre els homes aquesta proporció no arriba al 10%.

A **GUATEMALA** les comunitats de La Blanca van decidir organitzar-se per defensar els seus territoris. Han denunciat el robatori de terres a famílies i dones (en particular terres comunals), els canvis en els modes de vida i la desestructuració de les comunitats indígenes afectades. També la violació del dret a l'alimentació, l'afectació de les vies d'accés i d'infraestructura pública, l'ús de les autoritats comunitàries com a contractistes per part de les empreses i les males condicions laborals. D'altra banda, es reclama contra els canvis d'ús del sòl, la criminalització, les amenaces i els assassinats dels defensors dels drets humans, etc. Tot això coincideix també amb l'ús abusiu de l'aigua pels monocultius. El centre de la reivindicació s'ha situat al voltant de la gestió de l'aigua, no només a La Blanca, sinó també a altres comunitats guatemalenques, per dur a terme denúncies conjuntes per la contaminació i el desviament dels rius per part d'agroempreses (principalment a la costa sud) per a la producció de sucre, plàtan i oli de palma. El treball de temporada a les plantacions, en absència de drets laborals i amb salaris més baixos que a qualsevol altre sector, els conforma com a éssers dependents del sistema, un fet que empobreix les persones i les comunitats.

5.

ACCÉS AL DRET DE PARTICIPACIÓ POLÍTICA, SINDICAL, MOVIMENTS SOCIALS EN DEFENSA DE LA TERRA

A les **FILIPINES**, l'actual govern no garanteix els drets humans i laborals. De fet, la política del govern de “red-tagging” (etiquetatge vermell) contra les activistes defensores dels drets humans consisteix a etiquetar-les de terroristes i perseguir representants i membres dels sindicats, així com els advocats i advocades que els defensen. L'objectiu d'aquesta política de terror és desanimar les treballadores a sindicar-se i reivindicar els seus drets o bé forçar-les a desafiliar-se. S'han assassinat dirigents sindicals, i entre el 2016 i el 2021 s'han comptabilitzat 427 assassinats extrajudicials. Les treballadores de la indústria electrònica afirmen que “els sindicats no estan permesos a les seves empreses, i que les suspensions i acomiadaments s'utilitzen per disciplinar les treballadores que s'absenten per excés de treball i fatiga, o per castigar els qui s'afilien o busquen afiliar-se a un sindicat”. De vegades, fins i tot s'estipula explícitament en els seus contractes que no s'hi poden afiliar ni formar sindicats. A més, moltes treballadores no tenen contracte, o en tenen un de temporal, i per això les seves condicions de treball són pitjors, tenen menys drets i encara són menys propenses a sindicar-se. Si fem una anàlisi de gènere, hem de considerar que les treballadores tenen menys formació que els homes i ocupen les posicions més baixes, per la qual cosa les dones són encara més vulnerables en el sector de l'electrònica. Tanmateix, hi ha una resistència organitzativa que és molt difícil de mantenir.

Al **MARROC**, igual que a la resta de països de nova industrialització, les fàbriques es nodreixen de treballadores que resideixen en zones urbanes i periurbanes que registren altes taxes de pobresa i atur. Aquest fet facilita que acceptin condicions laborals precàries i dificulta l'organització col·lectiva per fer front als abusos. A aquestes dificultats se sumen les pressions que reben perquè no formin part de sindicats ni organitzacions de cap mena. La moda ràpida que veiem als aparadors de les marques globals, amb una gran rotació de col·leccions, no és compatible amb unes condicions laborals dignes. Aquesta tendència afecta la roba de baix cost, però sovint també les marques que venen els seus productes a preus elevats. La majoria de les persones que treballen en aquest sector són dones, cosa que no ajuda a la seva participació en sindicats, a causa de diversos factors. D'una banda, la discriminació que pateixen en l'accés a l'educació fa que la majoria no sàpiguen llegir ni escriure. D'altra banda, la cura dels fills i les responsabilitats familiars se sumen a les llargues jornades laborals i no els deixen temps per a activitats fora de les obligacions més urgents. Tot i això, s'han viscut protestes polítiques i socials al Marroc, que a Tànger han estat protagonitzades per un moviment obrer amb forta presència de les treballadores de la confecció en defensa dels seus drets.

A **GUATEMALA**, el moviment camperol defensa les seves terres, oposant-se a l'acaparament de terres de les transnacionals, que fan desplaçar la població que ja no les pot cultivar. Al municipi de La Blanca, el conflicte entre les comunitats camperoles i l'Estat de Guatemala, aliat amb la indústria agroalimentària, representa un enfrontament de models de vida que va més enllà de l'acaparament de terres. Hi ha una vulneració sistemàtica de drets humans i l'exercici d'una violència multidimensional que afecta de manera molt especial les dones. El sòl fèrtil i els recursos naturals dels països del Sud global s'han concentrat en cada cop menys mans i tenen el Nord com a destinació dels seus productes agrícoles. La limitació de l'accés a la terra ha reduït considerablement la producció d'aliments tradicionals; els petits

agricultors han estat expulsats de les seves terres i desposseïts dels seus mitjans de vida tradicionals. Les famílies, que fa anys podien viure gairebé exclusivament de les seves terres i del riu (peix, aigua...), es veuen ara obligades a buscar feina precària a les mateixes plantacions de monocultiu industrial que han ocupat les seves terres, o a migrar en massa a regions amb economies capitalistes més desenvolupades per enviar remeses monetàries des de l'estranger. Tot això ha generat un moviment de resistència de la població, al qual es van sumar organitzacions com la Pastoral de la Tierra o el Comité de Unidad Campesina (CUC), per lluitar contra les empreses i contra l'Estat de Guatemala, a qui van denunciar davant de la Cort Interamericana de Drets Humans i del Tribunal Llatinoamericà de l'Aigua.

6. ACCÉS AL DRET A LA SALUT

A les **FILIPINES**, la indústria dels semiconductors i l'electrònica depèn en gran mesura de l'ús de substàncies perilloses, fins i tot durant les fases de mineria, fabricació i reciclatge. Hi ha nombrosos casos documentats d'exposició laboral de treballadors amb terribles conseqüències, com ara intoxicació aguda, càncer, tota mena de malalties, incloent-hi la reducció de la salut reproductiva i fins i tot la mort. A més, els problemes de salut poden ser causats per factors com el treball repetitiu que pot crear tensions als músculs, l'absència de descansos per seure, el petit nombre de pauses per anar al bany durant un torn de 12 hores, que pot provocar infecció urinària, etc. L'ús de productes químics és un dels problemes més importants de la indústria electrònica, que afecta especialment les dones. Irònicament, hi ha empreses amb polítiques verdes per abordar el canvi climàtic que, quan es tracta de la salut i la seguretat ambiental i laboral dels seus treballadors, no són tan activament compromeses. Hi ha una gran manca d'informació i transparència sobre l'ús de productes químics i els seus efectes sobre la salut de qui hi treballa. No rebre informació rellevant sobre els riscos de l'exposició a substàncies perilloses al lloc de treball podria constituir una forma d'explotació (per engany) justiciable per llei. Els aspectes de salut sexual i reproductiva són rellevants per a les treballadores, ja que les dones en edat fèrtil tenen dret a saber com les condicions laborals afecten la seva salut reproductiva, però hi ha una subrepresentació de dones a les organitzacions sindicals, per la qual cosa resulta difícil posar aquests temes sobre la taula. La informació que requereixen les treballadores és vital i diferent de la que requereixen els seus companys masculins.

FILIPINES © ILO/Ruben Hamahiga, Dela Cruz

Pel que fa al **MARROC**, la salubritat al lloc de treball i les condicions en què es desenvolupen les tasques laborals han estat denunciades per col·lectius de treballadores i treballadors de la confecció des de principis dels anys 90 i han posat de manifest greus mancances a fàbriques d'arreu del món. No hi ha cura de la salut laboral. Això, a més del sobreesforç (jornades extenses sense descansos adequats ni caps de setmana lliures) porta el col·lectiu treballador a patir diferents malalties pròpies de l'ofici, pel fet de treballar en llocs foscos, en postures inadequades, que tenen repercussions sobre la condició física. Durant la pandèmia es va observar una manca de condicions sanitàries necessàries: proporcionar mascaretes adequades a les persones treballadores, esterilitzar llocs de treball i màquines, mantenir una distància de seguretat entre màquines de com a mínim un metre i mig, així com al transport. Això va convertir les fàbriques de Tànger en un focus de propagació de la malaltia a la ciutat i un perill per a les persones treballadores i les seves famílies.

MARROC © Elisa Fiore, Clean Clothes Campaign

A **GUATEMALA**, les afectacions al territori també tenen una conseqüència directa sobre la salut física, com és el cas de la malnutrició derivada de l'escassetat d'aliments o d'aigua. D'altra banda, l'ús intensiu i habitual d'agroquímics per part de les empreses es fa sense un pla de control i gestió dels residus tòxics, que acaben contaminant tant els rius com els gorgs i fins i tot l'aire que respiren les persones al territori, especialment les qui els manipulen. Els abocaments constants de deixalles orgàniques i inorgàniques als rius i fonts han comportat, a mitjan termini, un greu perjudici sobre la salut de les habitants de les comunitats, que han desenvolupat diverses malalties relacionades amb l'aspiració o ingestió involuntària d'agroquímics o aigües contaminades. Així mateix, les persones que habiten aquestes comunitats pateixen freqüentment diarrees, vòmits, febres, bronquitis i malalties renals cròniques. A més, segons consta en una de les denúncies de les comunitats a l'Estat guatemalenc sobre aquest fet, s'ha demostrat que tant el Grup Hame com Agroamerica usen glifosat a les seves plantacions, un herbicida denunciat internacionalment per la seva potencialitat com a cancerigen. De manera particular, els agrotòxics poden causar, i de fet causen, un elevat nivell de toxines a la llet materna, al sèrum sanguini i als teixits grassos (que són causa d'infecunditat) i provoquen avortaments espontanis, naixements prematurs, menstruació i menopausa precoces, càncers de l'aparell reproductor, menor capacitat de lactància i incapacitat per tenir fills sans... a més de l'afectació indirecta per les altes taxes de mortalitat infantil i de malalties de la infància potenciades per la contaminació de l'aigua. De fet, en el cas de La Blanca, les malalties predominants són alta tensió sanguínia, malalties gastrointestinals, renals i fins i tot càncer, entre d'altres, vinculades directament, segons el diagnòstic mèdic, amb la contaminació de les fonts d'aigua per al consum per part de l'empresa palmera i bananera. En aquest context d'alt risc, no hi ha serveis mèdics públics i gratuïts, per això l'accés a la salut està greument vulnerat.

GUATEMALA © Pastoral de la Tierra, D'ocesis de San Marcos

7.

VULNERACIÓ DEL DRET A VIURE UNA VIDA LLIURE DE VIOLÈNCIES MASCLISTES

Hi ha una violència estructural envers les dones que afecta totes les esferes de la seva vida: laboral, familiar, comunitària, social... i que es manifesta amb la desigualtat en l'accés als drets fonamentals, i a estar exposades a les violències masclistes.

Pel que fa a les **FILIPINES**, en termes de desigualtat en l'accés al món laboral, les dones només poden accedir a feines de poca qualificació, i una gran part de la societat considera que s'han de quedar a casa i ocupar-se de les tasques domèstiques. El cas de les fàbriques de semiconductors i d'electrònica és únic perquè sí que hi participen dones. A més de les conseqüències del maltractament laboral global, segons el Center for Women's Resources (Centre de Recursos per a Dones), els casos d'assetjament sexual dins de les fàbriques són molt més nombrosos que les poques dades oficials que es recullen. Algunes dones, a causa de la naturalesa sensible de l'assetjament sexual, tenen por o vergonya de denunciar-ho.

FILIPINES © ILO/Ruben Hamahiga Dela Cruz

No obstant això, sembla que el moviment de dones filipines està guanyant impuls en relació amb la situació de violències que es donen en el context laboral, amb el suport de les organitzacions de la societat civil i els sindicats, que estan treballant segons el conveni 190 de l'OIT per acabar amb la violència masclista a la feina. D'altra banda, la violència de gènere ha augmentat considerablement durant la pandèmia: alguns països informen d'augment del 30 al 50%, i les dones han patit desproporcionadament l'estrès addicional que això ha causat. A molts països, quan es va decretar el confinament, també va significar un aïllament forçat a la llar. Això va implicar més risc d'abús domèstic i embarassos no desitjats. Aquest risc també va augmentar a la feina, on "el tracte abusiu i l'assetjament sexual s'han exacerbat per les difícils condicions causades per la pandèmia".

Aquests problemes van portar moltes dones a renunciar a la feina. Les conseqüències van ser un augment de la vulnerabilitat social i econòmica a causa de la pèrdua d'ingressos, la qual cosa va portar a una transició a feines més precàries. Aquests riscos són majors entre les dones, ja que tenen menys opcions de treball alternatives a causa de les normes de gènere en què s'assigna als homes el rol de proveïdor, la racionalització de treballs i la segmentació de gènere a la indústria, a més de les limitacions creades per l'augment del treball de cures.

Pel que fa al **MARROC**, a l'àmbit laboral, les dones viuen amb la responsabilitat d'haver d'enviar diners a les seves famílies, a qui segurament no expliquen en quines condicions viuen, treballen i s'alimenten, ni tampoc comparteixen tota la situació de discriminació i violències que pateixen: les humiliacions, les amenaces constants i l'assetjament sexual a què estan exposades pel simple fet de ser dones. En el context de les fàbriques tèxtils de Tànger, les treballadores manifesten que es produeixen situacions de violències masclistes al centre de treball, tant de naturalesa psicològica com sexual. El 41% manifestava haver patit violència verbal i un 30% de les dones deien haver patit assetjament sexual.

MARROC © Elisa Fiore, Clean Clothes Campaign

En el cas de **GUATEMALA**, des del Feminisme Comunitari, s'assumeix que la violència física i simbòlica contra les dones camperoles i indígenes prové de dos llocs: de l'anomenat "patriarcat originari ancestral", i del més determinant i atroç patriarcat occidental representat per la indústria agroextractiva i els modes de vida occidentalitzats que s'imposen als indígenes i a la població rural. En aquest sentit, la majoria de dones de La Blanca reconeixen haver patit algun tipus de violència (59%), la qual és majoritàriament física (64%), seguida de l'econòmica (41%) i la psicològica (35,30%). Aquesta combinació es pot considerar l'essència de les violències inherents al patriarcat des dels dos vessants: d'una banda, de la part intra- i extrafamiliar del masclisme "originari" de les cultures tradicionals locals, i de l'altra, del de les estructures patriarcals representades per la gran empresa i l'Estat. En conseqüència, es parla d'una perpetuació històrica dels desavantatges de les dones camperoles i indígenes, fruit de l'"entroncament dels dos patriarcats" i es defineix el sistema patriarcal resultant d'aquesta fusió com el responsable de "totes les opressions, totes les explotacions, totes les violències i discriminacions que viuen les persones i la natura, com un sistema històricament construït sobre el cos de les dones".

8. REFLEXIONS FINALS

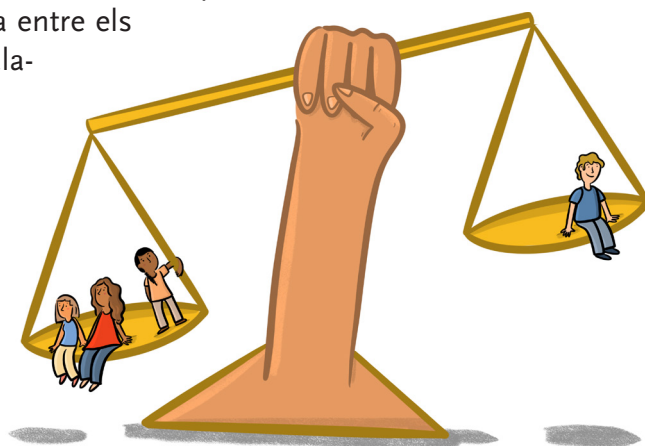
Des d'una perspectiva de drets humans, ecologista i feminista, hem de reflexionar sobre les responsabilitats que tenim amb la justícia social als països del Sud global. En el context actual de l'emergència climàtica que afecta tot el planeta, és pertinent preguntar-nos sobre el paper que podem assumir per al benestar de la Terra, un planeta amb límits físics, en què les cures són prioritàries, ja que ni la societat ni l'economia en són independents. Al llarg d'aquest informe hem revisat tres contextos diferents, on s'evidencia com la tinença de la terra per part de transnacionals i terratinents, la producció d'aliments de manera intensiva fent servir agrotòxics i les condicions laborals precàries a les àrees del tèxtil i l'electrònica, basteixen un món que no respecta el planeta ni els drets humans de la gran majoria d'habitants, especialment dels països del sud. L'imperatiu de creixement econòmic (costi el que costi) és incompatible amb el manteniment de la vida, i ara com ara, ningú no pot ignorar-ho, ateses les dramàtiques conseqüències del canvi climàtic que ens afecten a totes i tots. Resulta prioritari repartir i desfeminitzar les cures, fent partícip el conjunt de la societat del treball reproductiu per cuidar els éssers humans i la natura.

Les lluites contra l'extractivisme tenen lloc a múltiples indrets, en defensa de l'aigua, del territori, dels béns comuns. Són lluites que es connecten i que estan liderades i protagonitzades especialment per dones. Al costat d'aquestes lluites podem incloure també la defensa de la salut, la denúncia de la contaminació química, per plàstics o diferents productes en els àmbits mediambiental o laboral, com ara els disruptors endocrins que afecten més el cos de les dones, els infants o les persones grans, de qui prenen cura majoritàriament les dones, i veiem que en realitat hi ha moltes lluites interconnectades entre el Nord i el Sud.

De manera general, constatem que els drets de les persones treballadores estan estretament relacionats amb els drets humans.

En el cas de les **FILIPINES**, després d'anys de mandat de Duterte, el país s'enfronta a una nova presidència amb el tàndem Marcos Jr./Duterte. Després de la nostra investigació, veiem difícil que hi hagi un canvi a curt termini a les polítiques. A escala global, el responsable del maltractament als i les treballadores filipines és el capitalisme neoliberal i la seva constant lluita per preus més baixos i el consum massiu de productes de temps limitat. A una escala més específica, es pot assenyalar l'Administració pública com a responsable de la contractació pública.

“No tots els treballadors tenen els mateixos drets”, pot ser el nostre punt de partida per explicar els principals problemes de drets laborals. Dones i homes, sens dubte, però també treballadors fixos i temporals. Aquesta diferència entre els dos tipus defineix gairebé totes les injustícies quant a salaris, seguretat social, drets sindicals, etc. Totes les persones treballadores han de poder sindicar-se lliurement i gaudir dels drets laborals. Les dones treballadores pateixen una doble discriminació. Viuen en una societat patriarcal on no s'espera que treballin amb remuneració. Per això, troben feines de baixa qualificació en què experimenten tota la violència de tots dos sistemes: el patriarcat i el capitalisme. A causa del seu gènere, les dones estan menys informades i tenen feines menys qualificades

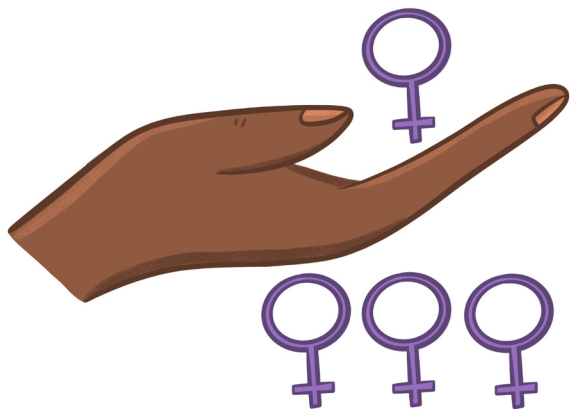
que els seus col·legues homes. El marc polític i social no ajuda els drets de les treballadores: hi ha l'etiqueta vermella contra els activistes sindicals i, més generalment, la campanya contra els sindicats i la manca de lleis a les Zones Econòmiques Especials. Les dones també són més vulnerables a diversos problemes de salut relacionats amb les condicions de treball, inclòs l'ús de productes químics. Aquests problemes de salut són molt greus, com ara el càncer, problemes reproductius, infeccions urinàries, etc. La pandèmia de la COVID ha fet que les dones siguin encara més vulnerables a causa dels problemes de transport, augment de l'assetjament sexual i de la violència de gènere.

Les associacions filipines fan una feina notable en denunciar els abusos, recolzar els treballadors i els sindicats. Electronics Watch, amb el seu treball d'informació i orientació, permet una transparència més gran en la compra de materials electrònics. També gràcies a la seva feina, els treballadors poden expressar les seves queixes i poden treballar junts a la recerca de solucions. També hi ha una xarxa com Good Electronics, que amb el seu coneixement internacional pot informar i fer pressió per aconseguir millors drets laborals. La plataforma internacional Industri-ALL és la veu internacional dels treballadors per reclamar els seus drets i un gran suport per a tots els sindicats. A les Filipines, les empreses electròniques sovint són assenyalades per associacions de drets humans per la manca de transparència de les condicions de treball a les fàbriques i per les seves pràctiques de compres. De fet, les empreses estan pressionant per aconseguir preus de compra encara més baixos. Podem donar suport a totes aquestes organitzacions compartint la seva feina i fent incidència per denunciar la situació a les Filipines.

D'altra banda, a **GUATEMALA**, l'activitat extractiva de monocultiu i el seu paper en el comerç internacional capitalista és una de les principals responsables del desequilibri ecològic i de les desigualtats a escala mundial. Contribueix al canvi climàtic i es basa en l'acaparament de terres i recursos als països productors, afavoreix l'enriquiment dels grans terratinents i de les multinacionals agroalimentàries i perpetua un sistema que empobreix els petits agricultors i les comunitats indígenes, especialment a través de la despossessió territorial i corporal de les dones. Actualment, el sector privat és responsable de més del 40% dels casos d'esclavatge modern, que afecta més de 40 milions de persones. Les visions favorables a l'extractivisme promouen l'afebliment de les concepcions col·lectives, per imposar el seu projecte sobre les visions dels pobles. És així com es fomenta l'individualisme que propugna la generació de guanys immediats, aliens al benestar comú i que comprometen el benestar de les futures generacions. És fonamental donar suport a les lluites de les dones en defensa del seu territori, tant de les terres com de l'aigua, per no destruir completament una forma de vida tradicional, d'acord amb la visió maia d'unicitat amb el territori.

La visió indígena de l'agroecologia és, més que un mer model productiu i de consum sostenible, una cultura de la recuperació de la vida harmoniosa de l'ésser humà amb el seu entorn, i la inquietud per recuperar una vida que situï l'ésser humà en un pla d'igualtat amb la natura (tal com encara es dona en la cosmovisió i la tradició maia) ve de lluny. L'exemple de les comunitats de La Blanca hauria de servir no només per reivindicar i blindar els drets humans, ambientals i de les dones a Guatemala, a Amèrica Llatina i al Sud global, sinó per cocrear globalment un nou sistema de producció agroalimentària molt més d'acord amb el cicle mateix de la vida.

Aquesta combinació de sabers, experiències i cosmovisions, basades en el respecte i l'acceptació mútua en l'àmbit de la conservació dels nostres recursos naturals, permet la construcció d'una visió ecològica transcultural tant al Sud com al Nord global, una visió integral i universal de l'ésser humà, perquè concerneix totes les persones i el planeta sencer. Què mengem i d'on provenen els nostres aliments haurien de ser preguntes que ens fem a la vida quotidiana. Tenim, doncs, molt per aprendre de les savieses del Sud.

Un altre aspecte és el de com ens vestim, atès que la indústria tèxtil ocupa més de 60 milions de persones al món, de les quals més del 80% són dones joves que provenen de zones rurals, amb estudis bàsics i que arriben a la feina sense una idea clara de quins són els seus drets com a persones i treballadores, tal com hem pogut conèixer al **MARROC**. Les persones consumidores de la moda, que les marques estimulen amb el missatge consumista de la *fast fashion* i que es veuen atretes pels baixíssims preus de la roba, el calçat, les rebaxes... haurien de preguntar-se:

Com és possible que puguin comerciar amb aquests preus?

Si es ven roba a un preu baixíssim, ens podem imaginar que els qui la van fabricar van rebre una remuneració molt reduïda i que els costos de producció es traslladen a la natura mitjançant l'extracció de recursos naturals sense mesures de compensació del dany produït.

Per defensar aquestes persones treballadores del Sud global, creiem que hem de continuar denunciant les condicions injustes, insalubres, extenuants i negligents en què treballen, dia rere dia.

Per això s'han impulsat campanyes com Roba Neta. Les condicions laborals a les indústries electròniques i tèxtils del Sud global són molt dispars, per això és important comprometre'ns amb campanyes d'aquest tipus, per sensibilitzar i generar consciència col·lectiva a la nostra societat sobre les condicions de vida tan desiguals entre el Nord i el Sud globals.

